

Studiemedelssystemets tidsgräns

En sammanställning av lärosätenas synpunkter

Högskoleverkets rapportserie 2002:18 R

Studiemedelssystemets tidsgräns

En sammanställning av lärosätenas synpunkter

Högskoleverket • Birger Jarlsgatan 43 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Studiemedelssystemets tidsgräns

En sammanställning av lärosätenas synpunkter

Producerad av Högskoleverket i juni 2002

Högskoleverkets rapportserie 2002:18 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Avdelningen för statistik och analys, **Ingeborg Landgren**

Grafisk form: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Lenanders Grafiska, Kalmar, juni 2002

Innehåll

Sammanfattning	5
Begränsad tid för studiemedel	7
Synnerliga skäl krävs för att få dispens	8
Basår, collegeutbildning, sommarkurser	10
Hur vanligt är det att studera i mer än tolv terminer?	11
Lärosätenas synpunkter	15
Studenter måste från början vara säkra på val av lång utbildning	15
Meriterande utbildning krävs för antagning till konstnärliga utbildningar	19
Generella kommentarer från lärosätena	21
Reflexioner	27
Informationsinsatser	27
Formell och reell utbildningstid	28
Förkunskapskrav på konstnärliga utbildningar	29
Livslångt lärande	29
Referenser	31
Bilaga	33

Sammanfattning

Den tid som en högskolestuderande kan beviljas studiemedel är begränsad till 240 veckor, vilket motsvarar tolv terminers heltidsstudier. För att få dispens från denna tidsgräns krävs synnerliga skäl, vilket innebär omständigheter som ligger utanför den studerandes kontroll och som inte går att förutsäga. Att läsa klart eller att bredda en utbildning är inte skäl att få dispens. I de 240 studiemedelsveckorna ska även eventuell collegeutbildning (högskoledelen) och sommarkurser rymmas.

Höstterminen 2001 var det 5 368 studenter som hade studerat med studiemedel i högskolestudier i mer än tolv terminer. Av samtliga studenter på läkarprogrammet var det vårterminen 2001 sju procent som i och med den terminen hade bedrivit högskolestudier i mer än tolv terminer på heltid och som inte var klara med sin utbildning. Andra utbildningar som hade hög andel studenter i denna kategori var psykologutbildningen och vissa konstnärliga utbildningar.

Högskoleverket har frågat samtliga universitet och högskolor om erfarenheter av svårigheter för studenter att få studiemedel under hela sin utbildning med anledning av studiemedelssystemets tidsgräns. Av de lärosäten som har yttrat sig har 41 procent uppgett att de inte har upplevt tidsgränsen för studiemedel som ett problem. Det är framför allt högskolor som har utbildningar längre än åtta terminer eller utbildningar med konstnärlig inriktning som har erfarenheter av att studenter kan få svårigheter med att avsluta sina studier inom tidsgränsen för studiemedel.

De utbildningar som enligt lärosätena särskilt berörs kan delas in i två grupper. Den ena gruppen utgörs av utbildningar som är så långa att studenterna inte har möjlighet att läsa något utanför den egna utbildningen. Flera av dessa utbildningar är mycket eftersökta och svåra att komma in på vilket medför att många av studenterna har studerat något annat på högskolan i väntan på att bli antagna. Det är enligt lärosätena också ganska vanligt att studenterna prövar sig fram via andra utbildningar innan de kommer på att de vill studera på en lång utbildning. Den andra gruppen utgörs av konstnärliga utbildningar där antagningskraven är sådana att det i praktiken krävs att man redan studerat på en eftergymnasial utbildning för att bli antagen i den tuffa konkurrensen. Detta verkar vara särskilt tydligt på utbildningar inom konst, design, scen och media.

Förutom beskrivning av vilka utbildningar som kan ha särskilda problem har många lärosäten också gett synpunkter av mer generell karaktär. Kommentarer handlar ofta om att en strikt tidsgräns kan motverka vissa utbildningspolitiska mål såsom livslångt lärande och rekrytering av nya grupper till högskolan.

Utifrån lärosätenas synpunkter gör Högskoleverket följande reflexioner:

- Informationen om högskoleutbildningar och om studiestödssystemet måste förbättras. Det är viktigt att informationen också når fram till grupper som ännu inte befinner sig i högskoleutbildning, såsom elever i gymnasieutbildning och elever i kompletterande utbildning.
- Studenterna ska inte behöva förlänga sin studietid, och därmed öka sin studieskuld, för att få kunskaper som de förväntas ha som nyutexaminerade. Det är lärosätets ansvar att anpassa utbildningen så att sådana krav uppfylls. Vilka reella krav som ställs på studenterna inom vissa utbildningar är en fråga som också kan uppmärksammas i Högskoleverkets kvalitetsgranskningar.
- Det är värt att diskutera huruvida kompletterande utbildningar, som ju inte är högskoleutbildningar, fortsättningsvis ska ingå i samma kategori som högskoleutbildningar vad gäller antalet veckor med studiemedel.
- Frågan om finansiering av det livslånga lärandet bör diskuteras mer utförligt. Vem bär ansvaret för finansiering av det livslånga lärandet i högskolan?

Begränsad tid för studiemedel

Den 1 juli 2001 infördes ett nytt studiestödssystem. Det nya systemet innebar bl.a. att studiemedlets bidragsdel höjdes och att de s.k. fribeloppen (hur stor inkomst en student får ha utan att studiemedlet reduceras) ökade. Dessutom blev studiemedlet pensionsgrundande. Regeringen inrättade också en överklagandemyndighet där Centrala Studiestödsnämndens (CSN) beslut om tilldelning eller återkrav av studiemedel kan överklagas. Samtidigt skärptes kraven på återbetalning och möjligheten att få studiemedel utöver de maximala tolv terminerna förändrades från att ha varit generös till att bli mycket restriktiv.

Regeringen har i proposition 1999/2000:10 tydligt angett hur man vill förhålla sig till studiemedelssystemet. Systemet ska vara neutralt i förhållande till olika utbildningar och det ska vara generellt. Det innebär att alla som omfattas av systemet ska i princip ha rätt till lika stort studiemedel. Eventuella speciella behov ska tillgodoses inom andra förmånssystem.

När det gäller hur lång tid man ska kunna få studiemedel ställer regeringen effektivitet i studierna och begränsning av studieskulden gentemot individens möjligheter att leta sig fram till rätt utbildning. Regeringen påpekar att studiemedlet ska vara tillgängligt för repetition och kompletterande utbildning i viss omfattning. Man ska inte behöva vara låst av felval i ungdomsåren. Å andra sidan påpekar man att det är viktigt att reglerna för studiemedel medverkar till att studier genomförs så snabbt och effektivt som möjligt. Tidsgränsen ska ge studenterna en uppfattning om behovet av väl planerade och målinriktade studier för att minska skuldsättningen och för att hålla kostnaderna nere även för samhället. Studiemedelssystemets regler ska tydligt uttrycka i vilken omfattning offentliga resurser kan ställas till den enskildes förfogande. Dessutom finns en rättssäkerhetsaspekt i det att en studerande ska få tydliga besked om hur länge man kan räkna med att få studiemedel.

Högskoleverket har velat se närmare på i vilken omfattning högskolestudier inte kan avslutas inom tidsgränsen samt inom vilka utbildningar det förekommer. Syftet med en uppföljning ur studenternas och lärosätenas perspektiv är att analysera om det behövs riktas särskilda åtgärder till vissa studenter, lärosäten och övriga aktörer inom högskolesektorn, och i så fall vilka åtgärder.

Rapporten kan ses som ett komplement till den fullödigare uppföljning av studiemedelssystemet som CSN gör.

Synnerliga skäl krävs för att få dispens

Den tid som en högskolestuderande kan beviljas studiemedel är begränsad. Fr.o.m. den 1 juli 2001 är gränsen 240 veckor. Tidigare var tidsgränsen tolv terminer. Tidsgränsen som sådan har alltså inte förlängts då tolv terminer motsvarar ungefär 240 veckor¹ om man studerar på heltid. Antalet veckor som man har rätt till studiemedel minskar successivt med tjugo veckor varje år från och med det år man fyller 41. Vid 50 års ålder har man alltså möjlighet att få studiemedel i 40 veckor, motsvarande två terminer. Efter 50 års ålder kan studiemedel beviljas endast för studier på utbildningar inom s.k. bristyrkesområden.

Om man har haft studiemedel under sjukdom, tillfällig vård av barn eller vård av närstående räknas denna tid inte in i de maximala 240 veckorna.

Före den 1 juli 2001 var det förhållandevis lätt att få dispens från regeln om längsta tid för studiemedel. Den som angav *särskilda skäl* kunde få studiemedel i mer än tolv terminer. Praxis var att studenterna regelmässigt beviljades studiemedel för ytterligare två–tre terminer. Detta har förändrats i det nya studiemedelssystemet. Dispensreglerna har skärpts i och med att det nu krävs *synnerliga skäl* för att få studiemedel för fler veckor än vad som anges i reglerna.

I och med de nya reglerna beslutade regeringen om vissa övergångsbestämmelser² som ger studenter möjlighet att slutföra en påbörjad utbildning enligt de tidigare reglerna om tidsgräns och den då gällande praxis. Övergångsbestämmelserna innebär att studenter som före den 1 juli 2001 har påbörjat en sammanhängande högskoleutbildning kan ges rätt till studiemedel för t.ex. ytterligare två terminer för att studierna ska kunna slutföras. Denna övergångsbestämmelse gäller längst t.o.m. den 30 juni 2003. För den som studerar på en utbildning som påbörjades med studiemedel före den 1 juli 2001 och som dessförinnan läste med studiemedel på en annan högskoleutbildning gäller dock övergångsbestämmelsen utan bortre tidsgräns. För de studenter som fanns i systemet innan det nya studiemedelssystemet infördes, förändrades alltså inte möjligheterna att få studiemedlet även för terminer

¹ Motsvarigheten mellan 12 terminer och 240 veckor är inte perfekt eftersom man dels övergår från halvårsberäkning till veckoberäkning och dels måste avrunda tidigare perioder om 15 dagar till veckor.

² §§ 3 och 3a i Studiestödslagen (SFS 1999:1395)

utöver de ordinarie tolv. Övergångsbestämmelserna innebär alltså att det kommer att dröja innan eventuella effekter av den strängare dispensen blir mätbara.

Vad innebär ”synnerliga skäl”?

I propositionerna 1999/2000:10 och 2000/01:107 skriver regeringen att man har velat skärpa dispensreglerna för att markera behovet av väl planerade och målinriktade studier. Man tror också att den strängare formuleringen av dispensreglerna kommer att påverka genomströmningen positivt. Samtidigt sägs att det kan finnas situationer där synnerliga skäl finns för att bevilja studiemedel under längre tid än det maximala antalet veckor. Som exempel på vad som kan anses vara synnerliga skäl anger regeringen förlängd studietid på grund av funktionshinder eller andra mycket speciella omständigheter. Det är CSN:s och den nya överklagandemyndighetens uppgift att avgöra vad som faller under beteckningen ”synnerliga skäl”.

Vilken är då CSN:s praxis när det gäller vad som anses vara ”synnerliga skäl”? Bedömningar om vad som anses vara synnerliga skäl görs på varje lokalkontor. Handläggaren har att följa vissa riktlinjer, men myndigheten har inte gjort någon uppräknning av vad som ska gälla som synnerliga skäl. Generellt sett kan man säga att CSN tolkar synnerliga skäl som individuella förhållanden som påverkat studietiden. Det kan t.ex. handla om funktionshinder eller sjukdom som gjort att man har haft en generellt lägre studietakt men även sociala omständigheter som exempelvis att en nära anhörig har avlidit. Till skillnad från tidigare dispensregler gör CSN numera inga generella undantag från tidsgränsen för att slutföra en lång utbildning eller för att bredda sin utbildning.

Till överklagandemyndigheten inkommer många ärenden som gäller tidsgränsen för studiestöd. Med anledning av övergångsreglerna gäller dessa ärenden såväl särskilda skäl som synnerliga skäl. Det finns ingen generell definition av synnerliga skäl hos myndigheten, utan en individuell bedömning görs av varje ärende. ”Synnerliga skäl” är enligt tjänstemän på myndigheten ett strängt begrepp som endast innefattar yttersta undantagsfall och rör utomstående omständigheter. De ärenden angående synnerliga skäl som överklagandemyndigheten hittills har bifallit gäller framför allt människor som på grund av olycksfall eller dylikt inte kan utöva det yrke man utbildat sig för och som därför behöver en ny utbildning. Även fall som uppstår på grund av krockar mellan olika regelsystem kan innefattas av synnerliga skäl.

”Synnerliga skäl” tolkas alltså som omständigheter som ligger utanför studentens kontroll och som hon eller han inte har kunnat förutsäga. Att

läsa klart en utbildning eller att bredda sin nuvarande utbildning anses inte vara synnerliga skäl.

Basår, collegeutbildning, sommarkurser

Basåret är en ettårig förutbildning som ska ge behörighet till utbildningar inom framför allt teknik och naturvetenskap, men även till andra utbildningar där antalet behöriga sökanden erfarenhetsmässigt är lägre än antalet platser. Basårsutbildningen vid högskolorna räknas som en gymnasial utbildning och därför får man studiemedel för gymnasienivå för denna. Tidsbegränsningen för studiemedel på eftergymnasial nivå påverkas inte av studiemedel som man har fått för studier på gymnasial nivå. Att studera på basår innebär alltså inte att man får färre än 240 veckors studiemedel för efterföljande högskolestudier.

I proposition 2001/02:15 skriver regeringen att högskolorna bör få möjlighet att ge en introducerande utbildning i samarbete med kommunal vuxenutbildning – en s.k. collegeutbildning. Syftet med collegeutbildningen är att rekrytera personer som känner viss osäkerhet inför högskoleutbildning. Utbildningen består av en gymnasial del om högst 20 veckor och en högskoledel om högst 20 poäng, men även kortare utbildningar bör kunna anordnas. För den gymnasiala delen av collegeutbildningen söker studenten studiemedel från den gymnasiala delen av studiemedelssystemet. För högskoledelen av utbildningen lämnas däremot studiemedel inom ramen för de 240 veckor som är maxgränsen för studiemedel på högskolenivå.

Högskolekurser som anordnas på sommaren ger studenterna möjlighet att läsa även under de månader på året som utgörs av uppehållet mellan vår- och hösttermin. Kurserna kan vara olika långa, men det är vanligt att de är mellan fem och tio veckor. Det är möjligt att ta studiemedel för att läsa dessa kurser. De veckor som man tar studiemedel för att läsa sommarkurser räknas in i de 240 studiemedelsveckor som man maximalt har till sitt förfogande.

Till skillnad från basåret påverkar alltså collegeutbildningens högskoledel liksom sommarkurserna det antal veckor som man kan få studiemedel på högskolenivå.

Det finns även utbildningar som inte är högskoleutbildningar³ men som berättigar till studiemedel på eftergymnasial nivå. Studiemedel som tas inom dessa utbildningar räknas in i de 240 studiemedelsveckor som gäller för högskolestudier.

---

³ Regleras inte i Högskoleförordningen (1993:100)

Hur vanligt är det att studera i mer än tolv terminer?

Höstterminen 2001 var det enligt statistik från CSN 5 368 personer som hade studerat med studiemedel i högskolestudier i mer än tolv terminer. Ytterligare 1 142 studenter fick helt eller delvis avslag på sin studiemedelsansökan för att de uppnått tidsgränsen. Det innebär att det var ungefär två procent av den totala studentpopulationen som sökte studiemedel utöver tidsgränsen höstterminen 2001. Dessa siffror innefattar både heltids- och deltidsstudenter.

Denna rapport är inriktad på utbildningar där många studenter påverkas av tidsgränsen för studiemedel. Det är därför av intresse att undersöka inom vilka utbildningar många studenter har mer än tolv terminers högskolestudier. Ett lämpligt sätt att genomföra detta på är genom statistik över aktiva studenter som i och med en viss termin varit registrerade på mer än tolv terminer heltidsstudier. Som heltidsstudent har i detta sammanhang räknats personer som har varit registrerade på 16 högskolepoäng eller mer per termin. Att gränsen för heltidsstudier inte har dragits vid 20 poäng beror på att man då tappar vissa stora grupper som bör räknas som heltidsstudent. Det gäller t.ex. vissa juris kandidatstudenter som en termin är registrerade på 18 poäng för att nästa termin vara registrerad på 22 poäng. Statistik över heltidsstudenter har kunnat tas fram från höstterminen 1993 till och med vårterminen 2001. Det är viktigt att tänka på att statistiken endast visar hur många terminer en student varit registrerad på högskoleutbildning. Den säger ingenting om huruvida studenterna har haft studiemedel under dessa terminer. Statistiken kan också vara missvisande i det att den endast visar dem som studerat i mer än tolv terminer förutsatt att alla dessa tolv terminer inträffar mellan höstterminen 1993 och vårterminen 2001.

Läkarprogrammet är den utbildning som har störst andel studenter som har studerat i mer än tolv terminer på heltid. Denna andel har ökat under de fyra terminer som undersökts. Vårterminen 2001 var det sju procent av samtliga studenter på läkarprogrammen som hade studerat på heltid i högskolan i mer än tolv terminer.

Av studenterna på psykologprogrammet hade drygt fem procent studerat i mer än tolv terminer. Andra utbildningar som har en relativt hög andel studenter med mer än tolv terminers heltidsstudier i bagaget är utbildningar mot apotekare, gymnasielärare, veterinär, tandläkare, arkitekt och juris kandidat. Inom de konstnärliga utbildningarna med inriktning mot scen och medier och mot musik har ca fyra procent av studenterna studerat vid högskolan i mer än tolv terminer. Det är värt att notera att dessa siffror in-

kluderar alla studenter på dessa program, dvs. såväl nybörjare som studenter i slutskedet av utbildningen.

Tabellen nedan visar hur stor andel av studenterna vid några utvalda utbildningsprogram som i och med vårterminen 2001 hade studerat vid högskolan på heltid i mer än tolv terminer. Denna andel är räknad i förhållande till antalet heltidsstudenter på programmet.

Studenter som har studerat i mer än tolv terminer vid högskolan, vt 2001

Yrkesexamensprogram	Andel (%)	Antal
Läkare	7,0	299
Psykolog	5,2	84
Apotekare	2,9	23
Gymnasielärare	2,1	95
Veterinär	2,0	6
Tandläkare	1,9	16
Arkitekt	1,8	13
Juris kandidat	1,5	70
Konstnärlig högskoleexamen – scen o medier	4,3	11
Konstnärlig högskoleexamen – musik	3,8	20

Källa: SCB

Anmärkning: Tabellen avser registrerade studenter, inte studenter med studiemedel.

Vid de flesta högskolor fanns vårterminen 2001 ett litet antal studenter som hade studerat i mer än tolv terminer på högskola. Bland studenterna vid Operahögskolan har en stor andel studerat i mer än tolv terminer. Vårterminen 2001 utgjorde studenter med mer än tolv terminers heltidsstudier på högskola drygt 18 procent av dem som studerar på heltid på Operahögskolan. Operahögskolan är i särklass när det gäller hur stor andel av ett lärosätes studenter som studerat i mer än tolv terminer. Antalet studenter med lång studietid är relativt litet – sex studenter vårterminen 2001 – men eftersom det är en liten högskola är varje enskild students påverkan på högskolan stor.

Sett till antalet studenter ligger Lunds universitet, Uppsala universitet och Göteborgs universitet i topp. På dessa lärosäten fanns mer än 200 studenter som studerat på heltid i mer än tolv terminer. Stockholms universitet och Umeå universitet liksom Karolinska Institutet hade alla mellan 100 och 150 studenter som föll inom dessa kriterier vårterminen 2001.

Slutligen är det viktigt att påpeka att de som eventuellt väljer bort studier

på grund av att studiemedelsreglerna inte passar dem, naturligtvis inte syns i statistiken.

CSN gjorde 1998 en undersökning bland studerande som haft studiemedel i mer än fyra år på gymnasial och eftergymnasial nivå. Undersökningen visade att jämfört med alla högskolestudenter var det vanligare att ha studiemedel under lång tid inom undervisningsområdet, inom medicin och odontologi samt inom det konstnärliga utbildningsområdet.

Lärosätenas synpunkter

De utbildningar där lärosätena bedömer att studenterna kan få problem med anledning av studiemedelssystemets tidsgräns kan utifrån enkätsvaren delas in i två grupper. Den ena gruppen är utbildningar som är så långa att studenterna inte har möjlighet att studera något utanför utbildningen. Den andra gruppen består av utbildningar som är så eftersökta att det i praktiken krävs att studenterna har meriterat sig genom annan eftergymnasial utbildning för att de ska ha en chans att bli antagna.

I flera fall menar man från lärosätenas sida att de utsatta utbildningarna oftast inte är något som man väljer det första man gör när man väljer en högskoleutbildning. Många utbildningar är dessutom mycket eftersökta och svåra att bli antagna till, och studenterna väljer andra högskolestudier i avvaktan på att komma in på utbildningen. Flera högskolor är noga med att påpeka att problematiken även gäller för dem som utbildar sig genom att läsa fristående kurser.

Av de 44 högskolor som har yttrat sig, uppger 18 stycken att de inte har några utbildningar där detta problem är tydligt. Dessa lärosäten har ofta utbildningar som är maximalt åtta terminer långa.

Flera högskolor har påpekat att man inte känner till vidden av problemet, dels på grund av att de nya dispensreglerna inte har funnits så länge och att det finns övergångsregler som gör att det gamla systemet fortfarande gäller, dels på grund av att drabbade studenter kanske aldrig tar kontakt med studievägledare utan i stället väljer att avstå från högskoleutbildning.

Nedan följer en beskrivning av utbildningar som lärosätena uppger vara särskilt påverkade av studiesystemets maxgräns. Beskrivningen är upplagd utifrån de två olika grupperingarna av utbildningar – de väldigt långa utbildningarna och de utbildningar där antagningskraven är sådana att man i princip måste ha meriterat sig genom annan eftergymnasial utbildning. I sammanställningen finns endast de synpunkter som gäller mer generella frågor. Kommentarer som gäller enskilda företeelser redovisas inte.

Studenter måste från början vara säkra på val av lång utbildning

Det finns inga utbildningsprogram som är längre än tolv terminer. Det finns dock flera utbildningar som är tio eller elva terminer. I praktiken krävs att

studenter redan från början är helt säkra på sitt val till dessa utbildningar. Om studiemedlet ska täcka hela studietiden lämnas nämligen mycket litet utrymme att pröva sig fram via andra studier.

Medicin, odontologi och farmaci

De utbildningar inom områdena medicin, odontologi och farmaci där tidsgränsen kan vara ett problem för vissa studenter, är enligt lärosätena framför allt utbildningar till läkare, veterinär, tandläkare och apotekare. En läkarexamen kräver elva terminers studier. Utbildning för läkarexamen ges vid Umeå universitet, Uppsala universitet, Karolinska Institutet, Linköpings universitet och Lunds universitet. Veterinärprogrammet finns vid Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU. Programmet omfattar elva terminer. Både läkar- och veterinärutbildningen är mycket eftersökta och svåra att komma in på. Tandläkarutbildning finns vid Umeå universitet, Malmö högskola och Karolinska Institutet. Utbildningen är tio terminer. Apotekarprogrammet ges vid Uppsala universitet och Göteborgs universitet. Det är tio terminer långt.

Enligt lärosätena kommer endast ett fåtal av studenterna på läkarutbildningarna direkt från gymnasieskolan. Vid Umeå universitet kommer ca 20 av 79 på hösten respektive 0 av 79 på våren direkt från gymnasieskolan. Många har läst vid högskola tidigare. Från Umeå universitet menar man att många läkarstudenter kommer att behöva ta studieuppehåll för att arbeta och spara pengar för att på så sätt kunna slutföra sin utbildning, något som erfarenhetsmässigt leder till försämrade studieresultat och till att tiden fram till examen förlängs. Lunds universitet påpekar att endast 35 procent av läkarstudenterna är klara med sin utbildning efter elva terminer. Flera av lärosätena refererar i sina yttranden till den undersökning som Medicine Studerandes Förbund gjorde höstterminen 2001. Enligt denna undersökning sade nästan hälften av dem som var nybörjare på läkarprogrammet höstterminen 2001 att de inte skulle klara sig med 240 veckors studiemedel.

Enligt Umeå universitet är det inte ovanligt att tandläkarstudenter har upp till tre års akademiska studier bakom sig när de påbörjar programmet. Ca tio tandläkarstudenter får inte längre studiemedel vid Umeå universitet.

Karolinska Institutet framhåller att studenterna i vårdutbildningarnas senare skeden nästan undantagslöst har klinisk undervisning vilket oftast innebär fulla arbetsdagar med klinisk tjänstgöring samt omfattande parallella teoretiska självstudier. Det gör att utrymmet för extraarbete är ytterst begränsat.

Karolinska Institutet menar också att man inom vårdutbildningar kan se det som en fördel att utbildningsvalet ofta har mognat fram hos studenterna. Både utbildningen och det kommande yrket ställer stora krav på personlig mognad, menar man. Man påpekar att kunskaper, erfarenheter och breddning som tidigare studier innebär är en viktig tillgång för studenterna under studier, i forskning och i den framtida yrkesutövningen.

Uppsala universitet anser att ett stort antal studenter, som under tidigare delar av läkar- och apotekarprogrammen har haft vissa studiesvårigheter och därmed missat någon termin, kommer att ha stora svårigheter att avsluta utbildningen med studiemedel. När det gäller apotekarprogrammet tycker man sig se en tendens att fler studenter har läst på andra program eller fristående kurser innan de börjar på utbildningen.

SLU framhåller att veterinärprogrammet är mycket svårt att komma in på, och att därför många genomgår annan utbildning på högskolenivå i väntan på att bli antagen. Andra kommer in på veterinärutbildningen efter att ha omprövat sina utbildningsplaner efter ett antal terminer på annan utbildning. Studenter som tar studieuppehåll för att lösa sin finansiella situation riskerar att inte kunna fullfölja utbildningen eftersom de endast kan återkomma till utbildningen i mån av plats.

Humaniora och samhällsvetenskap

Psykologprogrammet är tio terminer långt. Utbildningen ges vid fem universitet (Uppsala universitet, Göteborgs universitet, Umeå universitet, Linköpings universitet, Stockholms universitet och Lunds universitet). Alla dessa har uppgett att tidsgränsen kan vara ett problem för studenterna på psykologprogrammet. Lunds universitet och Stockholms universitet uppger att ungefär hälften av studenterna har andra högskolestudier bakom sig när de började på psykologprogrammet. Förkunskapskraven innefattar ett års arbetslivserfarenhet, vilket gör att inga studenter rekryteras direkt från gymnasieskolan. Enligt universiteten är studenterna på psykologutbildningen ofta något äldre och har dessutom en bakgrund som består av både arbetsliv och utbildning. Detta har sin grund i kravet på arbetslivserfarenhet och i att utbildningen är mycket eftersökt. Lärosätena påpekar att psykologyrket är ett bristyrke som kommer att drabbas av ökade pensionsframgångar i framtiden.

Också inom juristutbildningen är det sannolikt att studenter kommer att överträda antalet maximala terminer hävdar Lunds universitet och Umeå universitet. Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet har dock inte

märkt några problem med studiemedlets tidsgräns. Inga andra högskolor har nämnt juristutbildningen bland de utbildningar där problem kan uppstå.

Några högskolor påpekar att studenter på samhällsvetenskapliga magisterprogram ofta genomför språkstudier utomlands, vilket förbrukat studiemedelsterminer.

Högskolor med teologiska utbildningar menar att studenter på prästutbildningar kan riskera att överskrida tidsgränsen för studiemedel. Lärosätena upplever att många studenter kommer fram till att det är präst man vill bli först efter att ha provat annan högskoleutbildning eller efter att ha yrkesarbetat under några år.

Flera av de stora universiteten påpekar att tidsbegränsningen kan få negativ inverkan på antalet sökande till fristående kurser, främst inom humaniora och samhällsvetenskap, i och med att studenter på långa program väljer att inte bredda sin utbildning genom fristående kurser.

Undervisning

Läroarbetsutbildningen är den utbildning som är mest frekvent återkommande när lärosätena ska bedöma vilka utbildningar som kan få problem i och med en strikt tidsgräns för studiemedel. Tolv universitet och högskolor har behandlat läroarbetsutbildningen i sitt yttrande.

Den 1 juli 2001 infördes den nya lärarexamen. De nya läroarbetsutbildningarna har generellt sett blivit längre och är nu mellan sju och elva terminer långa. Utbildningens längd är beroende av mot vilka åldersgrupper och ämnen utbildningen inriktas. Många lärosäten höjer en varningsflagg för att problem med tidsgränsen för studiemedel kan bli vanliga inom läroarbetsutbildningarna. Man menar att problemet kan komma att öka i framtiden med anledning av den ökande bristen på lärare och den därmed följande marknadsföringen av utbildningen mot nya grupper. Problemet uppmärksammas av bl.a. Högskolan i Halmstad, Luleå tekniska universitet och Karlstads universitet. Uppsala universitet påpekar att de som bestämmer sig för att studera till en lärarexamen som omfattar 220 poäng har mycket små marginaler för omval.

Det finns också studenter som påbörjar en läroarbetsutbildning efter att ha studerat andra ämnen. Lärosätena har uppmärksammat att somliga av dessa kan få problem med tidsgränsen för studiemedel. De som har en lång utbildning bakom sig, t.ex. ingenjörer eller naturvetare, och vill skola om sig till lärare behöver genomgå en praktisk-pedagogisk utbildning. Andra läroarbetsstudenter börjar läsa fristående kurser för att senare komma fram till att de ska gå påbyggnadsutbildning till lärare. Deras utbildning kan bli lång då somliga kurser de har läst inte kan räknas in i deras undervisningsämnen.

Naturvetenskap och teknik

Civilingenjörsutbildningen har tagits upp i sex lärosätens yttranden. Den omfattar nio terminer, men tar i allmänhet längre tid att slutföra enligt bl.a. Umeå universitet. Enligt Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) är det vanligt att personer som saknar akademisk tradition i hemmet först väljer högskoleingenjörsutbildning (sex terminer) alternativt matematiskt linje. Efter ett läsår ”vågar” de ta sig in på en civilingenjörsutbildning.

Presumptiva arkitektstuderande uppmanas ofta att skaffa sig erfarenheter innan de söker in på högskolan, skriver KTH i sitt yttrande. En del sökande genomgår prov som urvalsmetod. De är ofta något äldre och har i en del fall universitetsstudier bakom sig. För arkitekter är gränsen mot det konstnärliga området flytande. Kungliga Konsthögskolan ger påbyggnadsutbildningar för arkitekter. Högskolan uppger att många av dessa studenter når tidsgränsen redan under grundutbildningen.

Stockholms universitet menar att naturvetenskapliga utbildningar är ut-satta eftersom de har en så hög grad av bunden undervisning. Det innebär att det inte finns utrymme för att på en regelbunden basis arbeta parallellt med studierna om man skulle behöva kombinera studierna med arbete för att kunna avsluta sina studier trots att man passerat studiemedelssystemets tidsgräns.

Meriterande utbildning krävs för antagning till konstnärliga utbildningar

Många av de konstnärliga högskolorna är ensamma i sitt slag i landet och har dessutom få utbildningsplatser. Det gör att konkurrensen om platserna ofta är mycket hård. Många sökande måste därför förbereda sig genom annan eftergymnasial utbildning för att ha en chans att bli antagen. Dessutom kan studienivån på utbildningarna förutsätta flera års förstudier. Konstnärliga utbildningar på andra lärosäten upplever samma problem. Störst verkar problemen vara på utbildningar inom konst, design, scen och media.

Konst och design

Konstfack har utbildningar inom områdena design, konsthantverk, konst och bildpedagogik. Studenterna går minst fyra år vid högskolan. Kungliga Konsthögskolan (KKH) har bl.a. en femårig magisterutbildning i fri konst. Antagningen till utbildningarna sker på konstnärlig grund och konstnärlig mognad. Eftersom konkurrensen om platserna är stor har de flesta gått olika

former av förberedande, eftergymnasiala utbildningar innan de antas. Studenter vid i stort sett alla institutioner kommer därför att uppleva problem med studiemedelssystemets tidsgräns. Förutom förberedande utbildning för att klara antagningen, har också vissa utbildningar förkunskapskrav. Inom metallformgivning krävs t.ex. att den sökande har genomgått ett års fackutbildning i form av förberedande skola, guldsmedsskola eller lärlingsutbildning.

Enligt Konstfack har flera avhopp skett från utbildningar till följd av tidsbegränsningen. Det handlar då i första hand om studenter som hoppar av efter kandidatexamen.

Både Konstfack och KKH tar upp frågan om vidare- och fortbildning för yrkesutbildade konstnärer. Lärosätena påpekar att konstnärsvärlden är föränderlig och att nya material och nya tekniker ständigt dyker upp. Redan yrkesutbildade konstnärer har dock liten möjlighet till fortbildning på grund av tidsgränsen.

Även universiteten i Umeå, Göteborg, Lund och Växjö har liknande erfarenheter vad gäller deras konstnärliga utbildningar.

Musik och dans

På Danshögskolan har man inte någon egentlig uppfattning om hur utbrett problemet med studiemedlets tidsgräns är bland lärosätets studenter. Det kan krävas flera års eftergymnasial utbildning för att kunna klara sig i konkurrensen vid antagningen. Svårigheter kan också uppstå om man har en annan lång utbildning bakom sig när man påbörjar t.ex. dansterapeututbildning eller danspedagogutbildning. Studenter som först har gått den treåriga yrkesdansarutbildningen vid Balettakademien och som därefter påbörjar någon av Danshögskolans utbildningar kan få problem med studiemedel.

Kungliga Musikhögskolan gör bedömningen att frågan inte är särskilt relevant för deras del. De flesta studenter avslutar sina studier inom föreskriven studietid och denna rör sig inom de ramar som studiemedelssystemet medger.

Scen och media

En stor andel av studenterna vid Operahögskolan passerar tolv terminers studietid under utbildningen. Studienivån på Operahögskolan förutsätter många års förstudier innan man kommer in på utbildningen. I antagningsproven till operasångareutbildningen krävs att de sökande visar stor sånglig skicklighet, vilket kan förutsätta fyra års musikhögskolestudier. Sceniska

prov i teater- och musikdramatiska färdigheter kräver ofta att studenterna har studerat ca två år vid en operastudio. Antagning till regi- och repetitörs-linjen kräver i princip mellan fyra och sex års högskolestudier. Studenterna på denna utbildning har i regel en fyraårig pianoutbildning på musikhögskola när de antas. Några har dessutom genomgått diplomutbildning eller kyrko-musikerutbildning.

Dramatiska Institutet bedömer att ca 20 procent av lärosätets studenter kommer att nå studiemedelssystemets tidsgräns innan de är klara för examination. Nästan alla av Dramatiska Institutets studenter har en period av yrkesverksamhet eller studier bakom sig när de antas till utbildningen. Det är mycket stor konkurrens om platserna på samtliga program. Studenterna söker ofta flera gånger för att komma in på utbildningarna och ägnar den mellanliggande tiden åt att stärka sin kompetens för antagning.

Utbildningarna är så speciella att studenterna inte väljer en sådan utbildning det första de gör när de gått ut gymnasiet. Medelåldern bland studenterna är 28–29 år. Enligt lärosätet krävs det en hög grad av personlig mognad för att tillgodogöra sig utbildningen. Att inrikta sig på att ta in yngre studenter skulle enligt Dramatiska Institutet negativt påverka den inarbetade antagningsprocessen. Detta skulle i sin tur försvåra valideringen och öppna för större godtycke.

Teaterhögskolan har inga erfarenheter av att studiemedelssystemets tidsgräns skulle innebära problem för studenterna.

Generella kommentarer från lärosätena

Utöver beskrivningar över vilka utbildningar som berörs av studiemedelssystemets tidsgräns har många lärosäten också lämnat synpunkter och kommentarer av en mer övergripande karaktär. Kommentarererna handlar ofta om att den strikta tidsgränsen motverkar vissa utbildningspolitiska mål såsom livslångt lärande, bildning och rekrytering av nya grupper till högskolan.

Breddning, bildning och livslångt lärande

Många högskolor påpekar att studiemedelssystemets tidsgräns begränsar valfriheten och möjligheten att ändra inriktning under studiernas gång. Växjö universitet menar t.ex. att möjligheten att studera utanför det egna området går hand i hand med visionen om att studier inte bara handlar om formell utbildning utan också om bildning och livslångt lärande. Ett restriktivt förhållningssätt begränsar människors möjlighet att ändra yrkesinrikt-

ning och att bredda sina studier, anser flera av högskolorna. Från Göteborgs universitet påpekas att de nuvarande reglerna motverkar statsmakternas krav på flexibilitet, livslångt lärande och allsidig kompetens.

Många lärosäten, bl.a. Uppsala universitet, skriver att tidsgränsen troligen verkar hämmande på studenternas intresse att läsa sådana kurser som ger en breddning men som inte kan räknas in i examen. Utlandsstudier kan ibland förlänga studietiden påpekar bl.a. Karolinska Institutet, Uppsala universitet och Stockholms universitet. Nivån på utbytesstudierna erkänns oftast inte som huvudämnesnivå. Flera lärosäten påpekar att nyutexaminerade från många yrkesutbildningar, exempelvis jurist, präst och ekonom, i dag förväntas ha en breddning inom andra ämnesområden. Från KTH visar man på studenternas intresse av att bredda sin examen med ekonomiämnen, filosofi, astronomi eller främmande språk.

En annan aspekt gäller vidareutbildningar och den studerandes ålder, eftersom reglerna kring hur gammal man får vara för att få studiemedel har skärpts. Från Stockholms universitets sida menar man att det är rimligt att anta att en restriktiv tidsgräns för studiemedel drabbar studenter som har behov av att vidareutbilda sig. Universitetet påpekar att det är känt att kvinnor, i högre utsträckning än män, omskolar sig i vuxen ålder. Ser man till denna grupp har de på grund av sin sociala situation mindre möjligheter att arbeta parallellt med studierna än andra studenter.

Stockholms universitet framhåller att ny kunskap leder fram till nya utbildningar. Ett sådant område är kurser inom miljöområdet. Idag ges där utbildningar som inte fanns för tio år sedan, skriver universitetet apropå vidareutbildning och fortbildning.

I en fortsatt analys bör reglerna om längsta tid relateras till målet om livslångt lärande och hur studiestödet ska bidra till måluppfyllelsen, menar Göteborgs universitet.

Rekrytering och vägledning

Många högskolor diskuterar också aspekter kring rekrytering och vägledning. På många lärosäten finns också en osäkerhet över hur man ska vägleda studenter som vill byta utbildningsinriktning. En utbredd uppfattning bland lärosätena är att heltidsstudier i kombination med förvärvsarbete för att klara försörjningen är en dålig lösning. En sådan kombination leder inte sällan till att studenten avbryter utbildningen. Flera högskolor tror att en statisk tidsgräns kommer att påverka rekryteringen av studenter från hem utan akademisk tradition.

Uppsala universitet menar att den strikta tidsgränsen för studiemedel påverkar rekryteringen till de långa utbildningarna. Även rekryteringen till collegeår och studier av core curriculum-typ kan komma att påverkas negativt. Lunds universitet påpekar att studiemedelsreglerna rimmar illa med de åtgärder för breddad rekrytering som universitetet aktivt arbetar med för att bl.a. komma tillrätta med den sociala snedrekryteringen. Man menar att det är ett otillfredsställande system om endast studenter med andra ekonomiska möjligheter än studiemedel kan genomföra sina studier i det fall den maximala studiemedelstiden är slut. Att begränsa antalet studiemedelsberättigade terminer är inte en bra signal om man vill uppnå målet att öka antalet studenter från hem utan akademisk tradition, menar Lunds universitet.

Många studenter som inte kommer in på sin ”drömutbildning” vid första försöket väljer ofta att läsa något annat i avvaktan på att komma in nästa gång. Från KTH påpekar man att det är svårt att nå dessa studenter innan ”skadan är skedd”. Samtidigt menar man att studenterna ibland borde visa mer eftertanke. Är det verkligen värt att använda 40 veckor av studiestödet jämfört med att skaffa en lika lång arbetslivserfarenhet?

Flera av lärosätena tror att en strikt tidsgräns kan komma att påverka rekryteringen till långa vårdutbildningar. Karolinska Institutet tror att den sociala snedrekryteringen till långa högskoleutbildningar kommer att bli ännu mer tydlig än den är i dag om studenter, som har läst några terminer i högskolan, av ekonomiska skäl måste avstå från att söka sig till längre högskoleutbildningar. Göteborgs universitet tror att en restriktiv tidsgräns kan innebära att man får färre läkare som har annan erfarenhet än medicinsk. Man tror också att gruppen läkarstudenter som tidigare studerat inom andra vårdutbildningar kommer att minska.

Från några håll påpekas att tidsgränsen för studiemedel även påverkar rekryteringen till forskarutbildningen. Göteborgs universitet menar att det i praktiken har blivit svårare för studenter som söker forskarutbildning med enbart kandidatexamen att konkurrera med sökande som har magisterexamen. Läkarstudenter har på flera lärosäten möjlighet att forska under sommarferien. Från lärosätena påpekas att begränsningen i tid för studiemedel kan medföra att färre väljer att utnyttja denna möjlighet.

Några lärosäten ställer sig frågan hur man ska göra i rekryteringsarbetet. Ska man avråda blivande studenter med några års högskolestudier (och lånetermener) från att påbörja en lång utbildning? Hur ska man vägleda den som tycker sig ha kommit fel i sin utbildning och önskar sadla om till lång utbildning?

Studiemedelssystemets legitimitet

Flera lärosäten menar att flera av de långa utbildningarna där studiemedelssystemets tidsgräns kan vara ett problem, är utbildningar som leder fram till ett yrke som i dag kan betraktas som bristyrke i Sverige. Det gäller exempelvis yrken såsom psykolog, lärare och läkare.

Stockholms universitet påpekar att en restriktiv tidsgräns är ett sätt att öka rättssäkerheten för studenterna. Samtidigt ska regler vara trovärdiga och legitima för dem de gäller. Utifrån studentens perspektiv kan det finnas legitimitetsproblem förknippade med en restriktiv prövning av dispensreglerna. Det kan uppfattas som ett resursslöseri, både för samhället och för studenten, om denne inte kan slutföra sin utbildning, menar universitetet. Karolinska Institutet skriver att det framstår som ologiskt att studiemedel kan beviljas för större delen av utbildningen men inte fram till den examen som är ett villkor för yrkesutövande och legitimation inom samhällsnyttiga bristyrken.

Karolinska Institutet poängterar att problematiken med studiemedelssystemets tidsgräns får konsekvenser såväl för studenter som för högskolan själv. En lång utbildning är inte endast en investering som studenten gör. Det är också en stor investering från högskolans sida. Även högskolan drabbas ekonomiskt av att studenten försenas eller tvingas avbryta utbildningen. Dramatiska Institutet framhåller att man har landets högsta studentersättning. En absurd situation riskerar uppstå, menar man, om inte det ena sidan av utbildningspolitiken går i takt med den andra.

Vad kan göras?

Åtskilliga av de universitet och högskolor som har yttrat sig har förståelse för statsmakternas ambition att strama upp studiemedelssystemet. Dock menar flera att tidsgränsen inte bör vara så statisk, utan att den bör grunda sig på individuella lösningar. Några lärosäten har lämnat förslag på hur individuella lösningar kan se ut:

Lunds universitet föreslår mer liberala tidsgränser där man ser till de reella behoven i stället för att ha en strikt maximerad tidsgräns. Dramatiska Institutet menar att det måste finnas utrymme för individuell prövning av behov. En sådan borde ta hänsyn till söktryck på utbildningen, utbildningens längd och grad av fast organisation, examensfrekvens och arbetsmarknadsanalys, menar lärosätet.

Karlstads universitet gör bedömningen att problemet endast omfattar en liten grupp studenter. Det skulle kunna lösas enkelt med en generösare tillämpning av tidsgränsen i likhet med den som gällde för tidigare studiemedelssystem.

Uppsala universitet knyter i sitt yttrande an till att det även finns krav på studieresultat för att få fortsatta studiemedel. På de flesta utbildningsprogram har studenterna krav på sig att klara 30 av 40 poäng på ett läsår för att få studiemedel, vilket motsvarar en produktivitet på 75 procent. Långa utbildningar kräver en betydligt högre produktivitet för att studenterna ska klara sin utbildning inom tidsgränsen. Man menar att ett funktionellt tak bör införas, som betyder att det även för långa program kommer att krävas 75 procent produktivitet för att få studiemedel.

Högskolan i Borås vill att tiden med rätt till studiestöd ska förlängas till att motsvara 14 terminer.

Reflexioner

Det nya studiemedelssystemet har bara varit i bruk i ett läsår. Det är naturligtvis för tidigt att avläsa effekterna av reformen, speciellt med tanke på att det i fallet längsta tid för studiemedel finns övergångsregler. Dock finns det vissa reflexioner som man kan göra för att kunna fortsätta diskussionen om hur studiemedelssystemet och utbildningssystemet kan utvecklas i samklang med varandra.

Av de lärosäten som har yttrat sig säger 41 procent att de inte ser några problem med tidsgränsen. Statistiken visar också att det är en mycket liten del av studenterna som söker studiemedel för mer än tolv terminer. Dock är det tydligt att det inom vissa utbildningar finns relativt många studenter som har problem med att slutföra sina studier inom tidsgränsen för studiemedel. Det är mest påtagligt inom medicinska/odontologiska utbildningar, psykologutbildningen, lärarutbildningen liksom vissa konstnärliga utbildningar.

Informationsinsatser

Lärosätena påpekar att många studenter i början av sin studietid inte är säkra på sitt utbildningsval utan väljer att pröva sig fram via andra utbildningar innan man påbörjar en längre utbildning. Det är därför nödvändigt att informationen om högskoleutbildningar och om studiemedelssystemets begränsningar på ett bättre sätt når ut till dem som ska utnyttja utbildningssystemet, dvs. studenterna. Det är också viktigt att budskapet om väl planerade och målinriktade studier når fram så att studenterna kan göra rationella och bra val. Det är likaså tydligt att informationsinsatserna kring innehållet i utbildningarna måste förbättras.

Högskolevärlden är i dag uppbyggd kring i princip obegränsade val och möjligheter. Studenterna har en uppsjö av utbildningsvägar att välja mellan. Man kan prova på högskolestudier genom collegeår och man kan bilda sig genom fristående kurser. Det finns möjligheter till sommarkurser och studier i andra länder. Som student kan det vara svårt att förstå och inse att det många olika utbildningsvägarna måste passas ihop med studiemedelssystemet strikta ramar. Att de begränsade studiemedelsveckorna avverkas när man läser en utbildning vid en högskola är säkert bekant för de flesta studenter. Däremot är det inte lika självklart att de studiemedel man tar för

att läsa en kompletterande utbildning utanför högskolan påverkar antalet veckor med studiemedel på högskolan.

Därför är det särskilt viktigt att informera om att studiemedel som tas i anslutning till sådana ”mellanformer” påverkar antalet veckor med studiemedel för högskoleutbildning. Det gäller för utlandsstudier, sommarkurser, collegeår (högskoledelen) samt vissa kompletterande utbildningar som inte är högskoleutbildning men där studiemedlet tas på eftergymnasial nivå.

Det nationella ansvaret för information om studiemedelssystemet ligger på Centrala Studiestödsnämnden (CSN). Informationsinsatserna bör dock ges på alla utbildningsnivåer. Det innebär att lärosätena måste ta en stor del av ansvaret för information till sina studenter. Dock är det mycket viktigt att informationen når fram även till grupper som ännu inte befinner sig i högskoleutbildning. Elever i gymnasieutbildning och elever i kompletterande utbildning måste få bättre information om studiemedelssystemet innan de gör sina utbildningsval. Information om vilket studiestöd som gäller för en viss utbildning och hur detta stöd påverkar möjligheter till fortsatt studiestöd bör inta en större plats i utbildningsanordnares information till elever och studenter.

Formell och reell utbildningstid

Det har i lärosätens svar framkommit att många utbildningar i dag har en reell utbildningstid som är längre än den formella studielängden. I vissa fall menar lärosätena att studenter på bl.a. jurist- eller ingenjörsutbildningen har behov av exempelvis språk- och ekonomistudier för att möta förväntningarna från arbetsmarknaden. Frågan är vems ansvar det är att studenterna har de kunskaper som förväntas av dem som nyutexaminerade? Om studenterna förväntas ha kunskaper i ytterligare ämnesområden är det lärosätets ansvar att anpassa utbildningen så att sådana krav uppfylls. Det är inte rimligt att studenterna ska bära den bördan genom att förlänga sin studietid och därmed öka sin studieskuld.

Man kan givetvis också diskutera huruvida förväntningarna på de nyutexaminerades kunskap är rimliga. Ansvaret för finansiering av utbildning, i termer av fortbildning och vidareutbildning, ligger ju också till viss del på framtida arbetsgivare.

Vilka reella krav som ställs på studenterna inom vissa utbildningar är en fråga som också kan uppmärksammas i Högskoleverkets kvalitetsgranskningar.

Förkunskapskrav på konstnärliga utbildningar

Antagningen till de konstnärliga utbildningarna grundar sig på färdigheter. Man kan diskutera rimligheten i de inofficiella antagningskrav som ställs på studenterna vid vissa konstnärliga utbildningar. Situationen är dock mycket komplex eftersom antagningskraven är en effekt av det hårda söktrycket till utbildningarna. Det är inte lärosätet som i egentlig mening ställer dessa krav.

Till de konstnärliga utbildningarna är det rimligt att anta de personer som lämpar sig bäst, vilket bör vara de som uppvisar störst färdigheter. Från studenternas sida är det logiskt att öva sina kunskaper och färdigheter genom kompletterande utbildningar för att få bättre möjligheter att bli antagen. Förberedande studier inom kompletterande utbildningar såsom exempelvis hantverkspedagogisk yrkesutbildning vid Nyckelviksskolan kan ge nödvändiga konkurrensfördelar i en tuff antagningsprocess.

För vissa kompletterande utbildningar som ger förberedande kunskaper inom konstnärliga områden är man i dag berättigad till studiemedel på eftergymnasial nivå trots att det inte rör sig om en högskoleutbildning. Det kan vara värt att fundera över om dessa utbildningar ska fortsätta att ingå i kategorin eftergymnasiala utbildningar. Det kunde vara motiverat att renodla en studiemedelnivå för enbart högskolestudier.

Såsom påpekas ovan är det av stor vikt att elever, som tar studiemedel i samband med kompletterande utbildningar, får utförlig information om hur detta påverkar möjligheten att få studiestöd för eventuell efterföljande högskoleutbildning.

Livslångt lärande

Många av lärosätena har i sina yttranden ifrågasatt hur vissa utbildningspolitiska mål, t.ex. livslångt lärande, stämmer överens med reglerna för längsta tid för studiemedel. I CSN:s rapport *Den första terminen med det nya studiestödet* (2002:1) diskuteras problematiken kring det nya studiestödssystemet och det livslånga lärandet. I stort kan man säga att högskolornas frågor och synpunkter är av samma art som diskuteras i rapporten från CSN. CSN påpekar, liksom lärosätena, att det i dagens samhälle ofta inte är möjligt att skaffa sig en utbildning som räcker hela livet. I ett samhälle med hög förändringstakt måste medborgarna bereda sig på att byta sysselsättning flera gånger under sin livstid.

Vem bär ansvaret för att finansiera det livslånga lärandet i högskolan? Ska

det ske via studiestödssystemet eller genom kompetenskonton? Ska det helt och hållet ligga på individens ansvar? CSN diskuterar i sin uppföljning av studiestödssystemet dess inverkan på det livslånga lärandet. I rapporten *Den första terminen med det nya studiestödet* pekar CSN på två möjliga lösningar till hur studiestödssystemet kan anpassas till målet om livslångt lärande. En lösning, skriver CSN, är att hålla fast vid vissa bestämda tidsregler, men att en studerande kan få studiestöd under längre tid efter särskild prövning. En annan lösning skulle enligt CSN kunna vara att helt eller delvis bortse från tid med studiemedel som ligger långt bakåt i tiden.

Det är positivt att CSN fört in studiestödets roll i diskussionen om det livslånga lärandet. Det är angeläget att de intressenter och aktörer som finns i högskolevärlden diskuterar studiestödets roll i anslutning till det livslånga lärandet och till andra utbildningspolitiska målsättningar. Finansieringsansvaret måste tydliggöras om livslångt lärande i högskolan ska kunna bli en realitet.

Referenser

Andréasson, J, (1998) Studiestöd under lång tid. En utvärdering av studiestödet till studerande med stöd i mer än fyra år och tidsgränsen för rätt till studiestöd, Centrala Studiestödsnämnden, Rapport 1998:2

Centrala Studiestödsnämnden, (2001) Studiemedel. Regler och praxis 2001/2002

Centrala Studiestödsnämnden, (2002) Den första terminen med det nya studiestödet. Rapport 2002:1

Regeringens proposition (1999/2000:10), Ett reformerat studiestöd

Regeringens proposition (2000/01:107), Bidrag vid korttidsstudier och vissa andra studiestödsfrågor

Regeringens proposition (2001/02:15), Den öppna högskolan

Studiestödsutredningen (1996), Sammanhållet studiestöd (SOU 1996:90)

Bilaga

Lärosäten som har inkommit med yttrande till Högskoleverket:

Blekinge Tekniska Högskola
Danshögskolan
Dramatiska Institutet
Ersta-Sköndal högskola
Gammelkroppa Skogsskola
Göteborgs universitet
Högskolan i Borås
Högskolan Dalarna
Högskolan i Gävle
Högskolan i Halmstad
Hälsö högskolan i Jönköping
Högskolan i Jönköping
Högskolan i Kalmar
Högskolan Kristianstad
Karlstads universitet
Högskolan i Skövde
Högskolan i Trollhättan/Uddevalla
Växjö universitet
Idrottshögskolan
Johannelunds teologiska högskola
Konstfack
Karolinska Institutet
Kungl. Konsthögskolan
Kungl. Musikhögskolan
Kungl. Tekniska Högskolan
Linköpings universitet
Luleå tekniska universitet
Lunds universitet
Malmö högskola
Mälardalens högskola
Mitthögskolan
Operahögskolan
Röda Korsets högskola

Sveriges Lantbruksuniversitet
Stockholms universitet
Teologiska högskolan, Stockholm
Umeå universitet
Uppsala universitet
Örebro teologiska högskola
Örebro universitet

Lärosäten som har meddelat att de avstått från att yttra sig:

Handelshögskolan i Stockholm
Sophiahemmets sjuksköterskeskola

Högskoleverkets rapportserie från år 2000 och framåt

Rätt juristutbildning? Utvärdering av juristutbildningar

Högskoleverkets rapportserie 2000:1 R

Forskarskolor – ett regeringsuppdrag

Högskoleverkets rapportserie 2000:2 R

Journalistutbildningarna i högskolan

Högskoleverkets rapportserie 2000:3 R

Högskolestudier och funktionshinder

Högskoleverkets rapportserie 2000:4 R

Utbildningar inom vård och omsorg – en uppföljande utvärdering

Högskoleverkets rapportserie 2000:5 R

Utvärdering av Socionomutbildningar

Högskoleverkets rapportserie 2000:6 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Jönköping

Högskoleverkets rapportserie 2000:7 R

Lärosätenas arbete med jämställdhet, studentinflytande samt social och etnisk mångfald

Högskoleverkets rapportserie 2000:8 R

Goda exempel

Hur universitet och högskolor kan arbeta med jämställdhet, studentinflytande och social och etnisk mångfald

Högskoleverkets rapportserie 2000:9 R

Tentamen: "Plusning" och begränsning av antalet tillfällen

Högskoleverkets rapportserie 2000:10 R

Designutbildningar i Sverige. En utredning och utvärdering

Högskoleverkets rapportserie 2000:11 R

Högskoleprovet – Gårdagens mål och framtida inriktning

Högskoleverkets rapportserie 2000:12 R

Eldsjälår och institutionell utveckling

Högskoleverkets rapportserie 2000:13 R

Antagning till högskolan – erfarenheter och visioner

Högskoleverkets rapportserie 2000:14 R

Att leda universitet och högskolor. En uppföljning och analys av styrelseformen 1998

Högskoleverkets rapportserie 2000:15 R

Högskolornas tillämpning av EG-direktiv i sjuksköterskeutbildningen och barnmorskeutbildningen

Högskoleverkets rapportserie 2000:16 R

Sexuella trakasserier mot studenter – högskolornas åtgärder

Högskoleverkets rapportserie 2000:17 R

Livlångt lärande som i de och praktik i högskolan

Högskoleverkets rapportserie 2001:1 R

Nationella ämnes- och programutvärderingar

Högskoleverkets rapportserie 2001:2 R

Vilken betydelse har utländsk bakgrund för resultatet på högskoleprovet?

Högskoleverkets rapportserie 2001:3 R

Examensrättsprövning

– utgångspunkter och tillvägagångsätt för Högskoleverkets examensrättsprövning

Högskoleverkets rapportserie 2001:4 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Lunds universitet

Högskoleverkets rapportserie 2001:5 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Uppsala universitet

Högskoleverkets rapportserie 2001:6 R

Karriär genom befordran och rekrytering

Högskoleverkets rapportserie 2001:7 R

Högskoleverkets utvärderingar – från bedömning av kvalitetsarbete till bedömning av kvalitet

Högskoleverkets rapportserie 2001:8 R

From quality audit to quality assessment

The New Evaluation Approach for Swedish Higher Education

Högskoleverkets rapportserie 2001:9 R

Internationell jämförbarhet & nationell styrning

– aktuella perspektiv på högskolans examensordning

Högskoleverkets rapportserie 2001:10 R

National Review of Subjects and Programmes

Högskoleverkets rapportserie 2001:11 R

Forskarskolor i Sverige – en sammanställning

Högskoleverkets rapportserie 2001:12 R

Utvärdering av datavetenskapliga/datalogiska utbildningar i Sverige

Högskoleverkets rapportserie 2001:13 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Kungl. Musikhögskolan, Mälardalens högskola, Karlstads universitet samt Örebro universitet

Högskoleverkets rapportserie 2001:14 R

Tid för studier – en jämförelse mellan fyra yrkesutbildningar

Högskoleverkets rapportserie 2001:15 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid högskolan i Skövde

Högskoleverkets rapportserie 2001:16 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Malmö högskola

Högskoleverkets rapportserie 2001:17 R

Pedagogisk skicklighet och pedagogiska meriter – historik och praktik

Högskoleverkets rapportserie 2001:18 R

Högskoleprovets prognosvärde

Högskoleverkets rapportserie 2001:19 R

Core curriculum – en bildningsresa

Högskoleverkets rapportserie 2001:20 R

Akademisk frihet – en rent akademisk fråga?

Högskoleverkets rapportserie 2001:21 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Kalmar, Högskolan i Trollhättan/Uddevallå, Karolinska Institutet samt Stockholms universitet

Högskoleverkets rapportserie 2001:22 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid högskolan Kristianstad

Högskoleverkets rapportserie 2001:23 R

Utvecklingen av högskolans samverkansuppdrag

Högskoleverkets rapportserie 2001:24 R

Utvärdering av medie- och kommunikationsvetenskapliga utbildningar vid svenska universitet och högskolor

Högskoleverkets rapportserie 2001:25 R

Studenterna i Sverige. Om livet och tillvaron som student vid sekelskiftet 2000

Högskoleverkets rapportserie 2001:26 R

20 åtgärder för att stärka studenternas rättsäkerhet – Högskoleverkets redovisning av ett regeringsuppdrag

Högskoleverkets rapportserie 2001:27 R

Studenternas resultat

Högskoleverkets rapportserie 2001:28 R

Högskolelärares bisysslor

– hur fungerar högskolans information och kontroll?

Högskoleverkets rapportserie 2001:29 R

Kollegialitet eller rättsäkerhet

Högskoleverkets rapportserie 2001:30 R

Uppföljning av särskilt urval vid antagning

Högskoleverkets rapportserie 2002:1 R

Befodringsreformen 1999: Hur har det gått?

Högskoleverkets rapportserie 2002:2 R

Utvärdering av ämnen latin, grekiska och nygrekiska vid svenska universitet

Högskoleverkets rapportserie 2002:3 R

Utvärdering av teologiska och religionsvetenskapliga utbildningar vid svenska universitet och högskolor

Högskoleverkets rapportserie 2002:4 R

Utvärdering av matematikutbildningar vid svenska universitet och högskolor

Högskoleverkets rapportserie 2002:5 R

Kvalitetsutveckling och kvalitetsmodeller för högskolans

bibliotek – en förstudie

Högskoleverkets rapportserie 2002:6 R

Utbildning anpassad efter arbetsmarkandens behov

– så arbetar högskolan

Högskoleverkets rapportserie 2002:7 R

Utvärdering av utbildningar i svenska/nordiska språk i Sverige

Högskoleverkets rapportserie 2002:8 R

Utvärdering av utbildning i nationalekonomi vid svenska universitet och högskolor

Högskoleverkets rapportserie 2002:9 R

Utvärdering av utbildning i företagsekonomi vid svenska universitet och högskolor

Högskoleverkets rapportserie 2002:10 R

Utvärdering av grund- och forskarutbildning i lingvistik och teckenspråk i Sverige

Högskoleverkets rapportserie 2002:11 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Danshögskolan

Högskoleverkets rapportserie 2002:12 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Dramatiska institutet, Högskolan Dalarna, Kungliga Konsthögskolan och Sveriges lantbruksuniversitet

Högskoleverkets rapportserie 2002:13 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Halmstad

Högskoleverkets rapportserie 2002:14 R

Högskoleverkets tillryn

Viktigare beslut 2000–2001

Högskoleverkets rapportserie 2002:15 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Chalmers tekniska högskola, Göteborgs universitet och Kungl Tekniska högskolan

Högskoleverkets rapportserie 2002:16 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan

Högskoleverkets rapportserie 2002:17 R

Högskoleverkets rapportserie 2002:18 R
ISSN 1400-948X

Högskoleverket är en central myndighet för frågor som rör universitet och högskolor. Verket arbetar med kvalitetsbedömningar, tillsyn, uppföljningar, utveckling av högre utbildning, utredningar och analyser, bedömning av utländsk utbildning och studieinformation.